

סימן קט

הוצאת
התורה

הרב אפרים פישל שטיין

מח"ס גילי אפרים - בני ברק

יחודו וחשיבותו של יום י"ג בניסן

הוצאת
התורה

לקט מקוצר מדברי הפוסקים על חשיבותו ומעמדו של יום י"ג בניסן, הנחשב כיום חג, שאין מתענים בו, ואין אומרים בו תחנון, ובו שלשים טעמים והערות בנושא זה - מתוך סה"ק „גילי אפרים”. לאחר כל קטע צויינה האות אשר בה מוזכר קטע זה בספר הנ"ל והעמוד המדויק.

איתא במסכת סופרים (פרק כ"א הלכה ב' וג') בזה הלשון: ולמה אין מתענין אותן בחודש ניסן, מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום, יום לכל שבט ושבט, וכל אחד היה עושה ביזמו י"ט, וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להבנות בניסן, לקיים מה שנאמר [קהלת א, ט] ואין כל חדש תחת השמש, לפיכך אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן. עכ"ל. ובספר תשובות הגאונים המכונה „שערי תשובה” בסימן של"ח איתא בזה הלשון: דהמנהג שלא ליפול על פניהם בחודש ניסן ותשרי הוא מנהג פשוט מימי קדמוני עולם מזמן רבנו הקדוש ואילך. עכ"ל.

וכאן מקום אתי לציין דבר פלא, שאולי אינו ידוע ומפורסם כ"כ לרבים, המובא בספר „גילי אפרים” (אות רכג) - שיטתו המיוחדת של האברבנאל בפרשת נשא שסובר שהנשיאים הקריבו קרבנם בראשון באחד לחודש השני, וזאת בניגוד למקובל בדברי הראשונים שהקרבנות הנשיאים היתה בר"ח ניסן וביום השמיני למילואים, והאברבנאל מסיים את מאמרו ושיטתו בזה הלשון: אבל כפי הפשט מה שכתבתי הוא היותר נכון. עכ"ל. (ע"ש בגילי אפרים ובהערות עוד מענין הנ"ל).

א. לשיטת הבית יוסף (אורח חיים ריש סימן תכט) היה י"ג בניסן היום האחרון להקרבת הנשיאים, ובו הקריב אחרון הנשיאים את קרבנו. (ושם אות ד, עמוד כד).

ב. לשיטת מהרי"ל (המובאת במנהגי מהרי"ל) בשם רבו המהרא"ק, הקריבו י"ב הנשיאים את קרבנם בי"ב הימים הראשונים של ניסן, ויום י"ג ניסן שימש עבורם כעין „אסרו חג” (ושם אות קסב, עמוד קא).

ג. בספר „דבר יום ביומו“ (להרב ר' חיים קנאללער) מבאר דברי המגן אברהם, ולפירושו יוצא שיום י"ג בניסן מכונה ערב פסח, מפני שלמחרת הקריבו את קרבן הפסח, ולכן נקרא גם הוא ערב פסח. (שם אות כה, עמוד לב).

ד. לדברי ספר שו"ת מקום שמואל אכן התחילו הנשיאים בהקרבת קרבנותיהם בר"ח ניסן. ואולם נשיא שבט לוי, הלא הוא אהרן הכהן, לא היה בין הנשיאים המקריבים. וקרבנו - הדלקת הנרות - היה ביום י"ג בניסן. וא"כ י"ג נשיאים הקריבו, דמנשה ואפרים לשנים יחשבו, וא"כ שפיר קאמר הב"י ובי"ב ימים שאחריו הקריבו הנשיאים קרבנם דגם נשיא שבט לוי בכלל הנשיאים, ויש רמז לדברי בעל מקום שמואל בדברי השלה"ק המובא להלן אות יד. (שם אות כז, עמוד לד).

ה. לשיטת הדרישה (סי' תכט) יחוסו של י"ג בניסן משום שהוא יום „לפניהם ואחריהם“ והוא לאחר חגי ימי הנשיאים. (שם אות רג, עמוד קכב).

ו. שיטת בעל הקנה היא דמאחר והקריבו י"ב נשיאים, ולא יתכן י"ב ימים בלא שבת בינתיים, ועלינו לעשות זכר לחגם של הנשיאים בי"ב ימי החול, ולכן ממילא יוצא שי"ג ניסן נכלל בימים שאין אומרים בהם תחנון - זכר לחגם של הנשיאים. (שם אות לו, עמוד לח).

ז. לשיטת בעל חסדי דוד הגם שהנשיאים הקריבו קרבנותיהם בי"ב הימים הראשונים של ניסן (כולל ראש חודש) הרי שעלינו לעשות יום נוסף זכר לחג של עצם הקמת המשכן, ולכן גם י"ג ניסן נחשב כיום חג. (שם אות לז, עמוד לח).

ח. מרן החת"ס בהגהותיו לש"ע (או"ח סי' תכט) כותב שהגם שקרבן הנשיא האחרון (נשיא נפתלי אחירע בן עינן) היה ביום י"ב בניסן, ברם מכיון שקרבנותיהם היו שלמים, ושלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, הרי שסיום זמן אכילת בשר הקרבן האחרון היה ביום י"ג בניסן, ולכן נחשב גם הוא כחג. (שם אות קסט, עמוד קה).

ט. בספר שו"ת בית אב משמע מדבריו שיום י"ג בניסן נחשב כחג בגלל סיום זמן אכילת שלמי הנשיא האחרון (נשיא נפתלי אחירע בן עינן), ולכן עלינו לנהוג כעין חג ביום זה שהוא כאסרו חג. (שם אות מא, עמוד מ).

י. לשיטת בעל שו"ת כנסת יחזקאל הטעם הוא דבמס' סופרים איתא שכל נשיא עשה יו"ט לקרוביו ביום הקרבתו, והנה הטעם הנ"ל נ"ל דאכילת שלמים צריכה להיות בשמחה והאכילה היתה בלילה אחר יום הקרבה, למדה תורה דרך ארץ בשר יאכל [אדם] בלילה (ע' יומא עה:) גם ביום לא היה פנאי כי היה טרוד בהקרבה, א"כ קרבן נחשון אכלו בלילה שהוא אור ליום ב' בניסן, וכן כולם. פירוש לפירושו, שאמנם אמת ונכון הדבר שנחשון הקריב בר"ח ניסן אבל את הבשר אכלו בלילה השייך ליום ב', וממילא את הקרבן של אחירע בן עינן אכלו בלילה אור ליום י"ג בניסן, וזמן אכילת בשר השלמים היה חג לכל נשיא, הרי שגם יום י"ג בניסן היה חג. (שם אות מג, עמוד מא).

יא. ובספר בית ארזים מוכיח בהוכחה ברורה שכל נשיא אכל את בשר שלמיו בלילה שלאחר הקרבה, וזה תו"ד, ודאי שכך היה אצל הנשיאים שהקריבו קרבנם ביום הקבוע להם ואכלוהו בלילה ועשו אותו יו"ט לכבוד יום הקרבתם, וממילא מכח הלכות יו"ט ומנהגו נתקדש היום שלאחריו ליו"ט ונשאר היום הקודם לערב יו"ט, וכ"ש לגבי נחשון שהוכרח להיות כך מחמת אבלם של נדב ואביהו, וממילא נמשכו אחריו כל הנשיאים, והיה א"כ יו"ט של נחשון בן עמינדב ביום שני והוא הוא יום הקרבתו ושמחתו, רק הקרבתו התחילה ביום הראשון ביום וסעודתו ושמחתו בלילה שנחשב לגבי קרבנו ליל יום א' ולגבי יו"ט ליל יום ב', וממשיך אחריו היום השני ליו"ט, וכן לגבי הנשיא הי"ב, שנעשה בע"כ היו"ט שלו ביום י"ג שהוא יום שמחתו וסעודת קרבנו. עכת"ד. (סו"ט) (שם אות מד, עמוד מא).

יב. ובספר בית שערים מחדש חידוש, שאמנם כל נשיא הביא את קרבנו באותו יום שמוזכר בתורה, ברם הקרבת הקרבן היתה רק למחרת, ולפ"ז פשוט שיום י"ג בניסן נחשב כיום חג, מפני שבו הוקרב קרבנו של הנשיא האחרון. (שם אות מה, עמוד מג).

יג. ולבעל ערוגת הבושם טעם משלו, שעצם הדבר שיום זה (י"ג בניסן) מוטל בין שני ימים חשובים (י"ב בניסן, יום הקרבת הנשיא האחרון, וי"ד בניסן שהוא ערב פסח), די בזה בכדי להחשיב גם אותו כחג. (שם אות קיח

עמוד פב, וכן האותיות רב רג שבעמוד קכב.

יד. בספר שלה"ק איתא שהי"ב ימים הראשונים היו ימי הקרבת נשיאי השבטים ובהם לא נמנה אהרן (נשיא שבט לוי), ושבט לוי יומו היה ביום י"ג בהדלקת הנרות. הרי י"ג ימים כולם קדושים וסודם אחד, כי הם י"ב שבטים וקדושת לוי כוללת כל הקדושות. ושם אות קסה, עמוד קב.

טו. ובספר אגדת מרדכי (על הגדה של פסח) כותב שחשיבותו של יום י"ג בניסן הוא מפני שאלהו יבא בי"ג בניסן, כי בי"ד בניסן תהיה אי"ה מחיית עמלק, ואלהו זה פנחס, שבא משבט לוי, לכן מסוגל י"ג בניסן לבוא אליהו ז"ל וזהו חשיבותו של י"ג בניסן. ושם אות קסו, עמוד קב.

טז. ע"פ הילקוט שמעוני (רמז תשצב) מסתבר שיום י"ג בניסן חשוב יותר מי"ב הימים הקודמים, שי"ב הימים הקודמים חגם של הנשיאים היה רק אות שנמחל להם עון העגל, ואילו י"ג בניסן ויומו של לוי בהדלקת המנורה, הוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. ושם אות קסז, עמוד קג.

יז. מרן החת"ס (בהגהותיו לש"ע א"ח) כותב שיום י"ג בניסן יש לו חשיבות מיוחדת, מפני שאברהם אבינו ע"ה נימול ביום זה ורב טוב לההוא יומא וראוי לעשותו יו"ט. ושם אות קסז, עמוד קג.

יח. לשיטת בעל ויגד משה נולד אברהם אבינו ע"ה ביום י"ג בניסן, ונפטר ביום זה, והוי י"ג בניסן יום ההילולא שלו, והרי לנו עוד טעם לשבח ליום י"ג בניסן שלא לומר תחנון. ושם אות קעד, עמוד קה.

יט. בספר פרדס יוסף הביא בשם זקנו הגאון מלאסק ז"ל שיו"ט ראשון של פסח היה שלישי למילתו של אברהם אבינו ע"ה, יוצא לפי זה שנימול בי"ג בניסן, ואיתא בילקוט שהקב"ה אמר שיום מילתו של אברהם אבינו ע"ה חשוב בעיניו יותר מהקרבות הנזבחים לפני ה', הרי שגם יום י"ג בניסן מהוה יום חג. ושם אות קעג, עמוד קה.

כ. בהגהות חת"ס מביא טעם נוסף לחשיבותו של י"ג בניסן, ע"פ שיטת מהר"י מקורביל, שבשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים חל ערב פסח בשבת וקרבן חגיגת החג נשחט על ידי בני ישראל בערב שבת דהיינו י"ג

בניסן, וזוהי סיבה נוספת לחשיבותו של יום זה. ושם אות קעז, עמוד קו.

כא. רבינו יונה מגירונדי בדרשותיו על התורה כותב שבני ישראל בצאתם ממצרים מלו עצמם ביום י"ג בניסן בכדי שיוכלו לעשות את הפסח בי"ד, והכנסת כלל ישראל בבריתו של אברהם אבינו ע"ה מהוה יום חג. ושם אות קעח, עמוד קו.

כב. בספר תורת משה למרן החת"ס זיע"א בחידושיו למגילת אסתר ולאחר פרשת ויקרא על הפסוק אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר) כותב שע"פ מאמרם ז"ל שאמרו אלמלא אגרות הראשונות (ושלח המן) לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליג, יוצא איפוא שכתובת האגרות הראשונות היתה הצלה לישראל, והם נכתבו ביום י"ג בניסן ולכן י"ג בניסן יו"ט. ולפ"ז יש טעם על יום י"ג בניסן הגם שאינו מן חשבון הנשיאים ולא ערב יו"ט, אין אומרים בו תחנון. (שם אות קפח, עמוד קי).

כג. בספה"ק עבודת ישראל ולהמגיד מקוזניץ זי"ע) איתא, שס"ה הימים שמתחילת ניסן ועד שבועות (כולל חג השבועות) הם כנגד שם אדנ"י, וי' הימים הראשונים הם כנגד אות י', ואח"כ (עד פסח) ד' הימים הם כנגד אות ד', והימים שמיום א' דפסח עד שבועות, כנגד האות נ' ושבועות עצמו כנגד אות א', ומדמשלב כל ארבעת הימים באות ד' הרי שכולם בחדא מחתא הם ולכולם חשיבות מיוחדת, ובהם יום י"ג בניסן. (שם אות קפט, עמוד קיג).

כד. בספה"ק עבודת ישראל בד"ת לשבת הגדול איתא: כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה (או"ח סי' תלג). נראה הרמז שכל אדם צריך לפנות מחשבתו בי"ג בניסן ולעשות הכנה בי"ג כדי שיוכל לבדוק בלילה, שאם לא יפנה מחשבתו מקודם, כשירצה לבדוק בפתע פתאום, בודאי לא יראה בעצמו שום חמץ ויאמר צדיק אני, רק צריך לפנות מחשבתו מקודם ובודאי ימצא שם חמץ. עכ"ל. ויש להוסיף ולומר דטעמא דמילתא הוא, כידוע שדרך החסידות גורסת שלהכנה למצוה יש מעלה וחשיבות יתירה, וכל תלמידי בעש"ט הקדוש הנהיגו והדריכו תלמידיהם להרבות בהכנה דרבה [ע' ביצה ד"ב ע"ב] למצוות ה' ולא לעשותם כמצות אנשים מלומדה, בלי התבוננות והכנה נאותה. ממילא לפי זה הרי יום י"ג יומא טבא להכנה

דרבה לבדוק בלילה וראוי הוא שלא לומר בו תחנונים, לסימנא ולרמז שיש לו לפנות מחשבתו ולעשות הכנה דרבה לקראת ביעור חמץ בעתו ובזמנו. ושם אות קצ, עמוד קיד.

כה. בשלה"ק איתא דידוע דבי"ב הימים הראשונים של ניסן צריך לבקש על כל י"ב חדשי השנה, ואם יש שנה מעוברת עבור החודש הנוסף מתפללים ביום י"ג בניסן, הרי שי"ג בניסן עומד באותה הדרגה שבה עומדים הימים שלפניו. ושם אות קצו, עמוד קטו.

כו. יום י"ג בניסן הוא יום פטירתו של מרן הבית יוסף זצ"ל, וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, וכעין נביאות נזרקה מקולמוסו להכליל גם יום זה, י"ג בניסן, לבלתי אמור בו תחנון, וכעין שאמר רשב"י לתלמידיו שישמחו ביום פטירתו, כבוד אלקים הסתר דבר. וזהו טעם נוסף לחשיבות יום זה. ושם אות רה, עמוד קכב.

כז. בספר שכיות החמדה מביא תפילות מיוחדות שנתקנו לי"ג בניסן, בכתבו שהתפילות שביום זה מסוגלות להגן על ישראל מדבר ומגיפה רח"ל. ושם בדברי קדשו משה את יום י"ג ניסן לימים שלפניו. ושם אות רה, עמוד קכג.

כח. בהערותו של הגאון רבי נתן גשטטנר שליט"א ושם עמוד קצא, סוף אות ב, כותב, שיום י"ג בניסן היה היום הראשון שבו נעשו עבודות המשכן לכללות ישראל (משא"כ הימים הקודמים שכל אחד מהם יוחד לנשיא אחד), ומכאן חשיבותו של יום זה. וע"ש שמביא ראיות לסברא זו.

כט. בהערותו של הגאון ר' שמואל אונסדורפער שליט"א (בעמוד קפז שם) מדגיש כי יום י"ג בניסן היה היום האחרון להקרבת קרבנות תודה לפני פסח. ע' פסחים יג: אמר רבי חנינא מתוך שהן מרובות נפסלות בלינה, ופירש רש"י שכל מי שיש לו להביא תודה ברגל מביאה בי"ג (ומאחר ובערב פסח אין מקריבים קרבן תודה) ויום ההקרבה נחשב כחג ונאסר במלאכה, ומכאן טעם נוסף לחשיבותו של יום זה.

ל. בהערותו של הרה"ג רבי יעקב יצחק ניימאן שליט"א ממונטריאול ושם בעמוד רכג כותב בדרך רמז, כי למרות שקרבנות הנשיאים החלו בר"ח והסתיימו בי"ב, אעפ"כ יום ההקרבה נחשב תמיד היום, "שלאחריו", מאחר

שאז גברו געגועי המקריבים על המצוה שעברה, והשתוקקו בנפשם שהיו יכולים לעשות כל זה ביתר שלימות בקדושה ובאהבה, ומחשבה זאת היתה חשובה לפני הקב"ה כאילו הקריבו באותו היום ונחשב כמו יום הקרבה בעצמו, וזה רמז מרן הב"י ובי"ב ימים,, שאחריו", כי יום הקרבה נחשב תמיד ליום,, שאחריו" כאשר הגיעו הגעגועים על המצוות שעברו. וזה טעם נוסף לחשיבות של יום י"ג בניסן.

לסיכום: רשימת הטעמים וההערות המובאות לעיל מהוים מוסר השכל עבורנו, לאחר שמתברר לנו עד כמה גדולים דברי חכמים, וכי כל דבר שציוו הפוסקים יסודו בהררי קודש, ולכל מנהג יש טעמים אין ספור.



ספרים שנתקבלו במערכת

לפי סדר א-ב

תנאי הפרסום במדור זה:

- עבור סקירה ארוכה יש לשלוח 5 עותקים מהספר שמבקשים לפרסם.
- עבור סקירה קצרה יש לשלוח 2 עותקים.
- עבור סקירה קצרה שלא תכיל רק שם הספר ותוכנו ושם מחברו (ללא כל פרטים נוספים), יש לשלוח עותק אחד בלבד.
- לסקירת חוברות, ירחונים, קבצים וכו', יש לשלוח רק עותק אחד או שני עותקים לסקירות קצרות וזו לא.

אור משה. ביאורים חידושים והערות על מס' קידושין. המחבר הרה"ג יעקב חיים סופר שליט"א.

ביאורי ה"כלומר" ברש"י על הש"ס. מהרדא שליט"א. המחבר הרב משה ויסבלום שליט"א.

דברי יצחק. חלק ראשון ובו שלשה ספרים נפתחים: (א) תולדות יצחק והוא קונטרס ראשון מספר בשם זה שתוכנו חידושי תנ"ך אגרות הש"ס ומאמרים שונים. (ב) תולדות יעקב והוא קונטרס ראשון מספר בשם זה שתוכנו חידושי גפ"ת ראשונים ואחרונים. (ג) פני המלך והוא קונטרס ראשון מתוך ספר בשם זה שתוכנו חידושים על הרמב"ם. המחבר הוא ידינו הרגל הרב יצחק מורסא שליט"א, נכדו של הגאון הגדול